

معماری زورخانه

الگوها و ریشه های فرهنگی ورزش باستانی و معماری زورخانه

دکتر کورش مومنی

استادیار گروه معماری دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول

مهندس زهره مسعودی

کارشناسی ارشد مهندسی معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول

پروفسور محمد رضا یمانیان

استاد گروه معماری دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس

سرشناسه	:	مومنی، کورش، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	معماری زورخانه: الگوها و ریشه‌های فرهنگی ورزش باستانی و معماری زورخانه / کورش مومنی، زهره مسعودی، محمدرضا بمانیان؛ ویراستار ادبی: بهمن رضایی.
مشخصات نشر	:	دزفول: دانشگاه صنعتی جندی شاپور، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	و، ۲۷۴ ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول، نمودار.
شابک	:	978-600-97162-0-3 :
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۲۶۷] - ۲۷۴.
عنوان دیگر	:	الگوها و ریشه‌های فرهنگی ورزش باستانی و معماری زورخانه.
موضوع	:	زورخانه‌ها - ایران، معماری زورخانه‌ها، معماری - ایران، ورزش باستانی -- ایران -- تاریخ
موضوع	:	Zoorkhaneh -- Iran*
موضوع	:	Zoorkhaneh architecture*
موضوع	:	Architecture -- Iran
موضوع	:	Zurkhaneh sports -- Iran-- History*
شناسه افزوده	:	مومنی، کورش، زهره، ۱۳۶۹ -
شناسه افزوده	:	بمانیان، محمدرضا، ۱۳۳۷ -
شناسه افزوده	:	دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول
رده بندی کنگره	:	۴۶۵۷۳۷ - ۴۶۵۷۳۷

شناسنامه کتاب

عنوان: معماری زورخانه: الگوها و ریشه‌های فرهنگی ورزش باستانی و معماری زورخانه

نویسندگان: کورش مومنی، زهره مسعودی، محمدرضا بمانیان

ناشر: انتشارات دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۱۶۲-۰-۳

چاپ و صحافی: خدمات چاپ آیین احمد (ص)

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۵

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

تیراژ: ۵۰۰

حق چاپ محفوظ و مخصوص انتشارات دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول است.

فهرست مطالب

پیش گفتار ۵

فصل اول: مفاهیم پایه ۷

۱-۱- فرهنگ ۹

۲-۱- بلاغ ۱۸

۱-۲- پهلوانی و جوانمردی و اصول اخلاقی آنان در ایران باستان ۲۴

۱-۳- ۱- عتباری و شاطری و اصول اخلاقی آنان ۳۰

۲-۱- ۳- فتنه و ادب و اخلاق فتیان ۳۶

۳-۱- ۳- فتنه و ادب و اخلاق فتیان ۳۶

۴-۱- ۲- ویژگی‌های اخلاق پهلوانی و جوانمردی بر اساس متون ادبی-تاریخی ۴۱

۴-۲- ۱- ۴- دینک دشم ۴۱

۴-۳- ۱- ۴- سمک عتبا ۴۵

۴-۴- ۱- ۳- شاهنامه ۴۸

۵-۲- ۱- اخلاق پهلوانی در قرن هفتم بر اساس فضائل اخلاقی پوریای ولی ۵۶

۶-۲- ۱- اخلاق پهلوانی در قرن سیزدهم بر اساس فضائل اخلاقی پهلوان تختی ۵۸

۳-۱- ۳- خصایل اخلاقی پهلوانان ایرانی ۶۱

۴-۱- ۴- رابطه‌ی فرهنگ و معماری ۶۲

۵-۱- ۵- رابطه‌ی اخلاق و معماری ۶۵

فصل دوم: زورخانه ۶۹

۱-۲- ۱- معناشناسی زورخانه ۷۱

۲-۲- ۲- زمینه‌های پیدایش ورزش باستانی ۷۴

۳-۲- ۳- سیر تحول تاریخ زورخانه ۸۲

۴-۲- ۴- جامعه‌شناسی زورخانه و گروه‌های اجتماعی زورخانه‌رو ۱۰۰

۵-۲- ۵- مبانی ورزش زورخانه‌ای ۱۰۷

۶-۲- ۶- آداب و رسوم اخلاقی زورخانه ۱۱۰

۷-۲- ۷- حضور بانوان در زورخانه ۱۲۱

۸-۲- ۸- فراملی کردن ورزش باستانی و کشتی پهلوانی ۱۲۲

فصل سوم: معماری زورخانه ۱۲۹

۱-۳- ۱- معماری زورخانه ۱۳۱

۲-۳- ۲- عناصر تشکیل دهنده‌ی کالبد زورخانه ۱۳۶

۱۳۶	۱-۲-۳-ارکان اصلی کالبد زورخانه
۱۳۹	۲-۲-۳-ارکان فرعی کالبد زورخانه
۱۴۱	۳-۳-ویژگی‌های کالبدی زورخانه‌ها
۱۴۵	۴-۳-معرفی ویژگی‌های سه فضای اصلی زورخانه
۱۴۵	۳-۴-۱-گود
۱۴۹	۳-۴-۲-سردم
۱۵۲	۳-۴-۳-غرفه
۱۵۴	۳-۵-تجزیه و تحلیل معماری زورخانه
۱۵۷	۳-۶-الگوهای کالبدی زورخانه‌ها

فصل چهارم: تحلیل و معرفی تجارب معماری زورخانه در ایران و جهان..... ۱۵۹

۱۶۱	۴-۱-نام زورخانه‌های تاریخی ایران
۱۶۳	۴-۲-زورخانه‌های استان ایران
۱۶۳	۴-۲-۱-زورخانه‌های خراسان
۱۶۸	۴-۲-۲-زورخانه‌های مازندران
۱۷۵	۴-۲-۳-زورخانه‌های گیلان
۱۸۲	۴-۲-۴-زورخانه‌های آذربایجان
۱۸۸	۴-۲-۵-زورخانه‌های خراسان
۱۹۳	۴-۲-۶-زورخانه‌های طبرستان
۱۹۵	۴-۲-۷-زورخانه‌های تهران
۱۹۶	۴-۲-۸-زورخانه‌های شهرستان‌ها
۱۹۹	۴-۲-۹-زورخانه‌های تهرانی
۲۰۰	۴-۲-۱۰-مجموع ورزشی باستانی استان قدس رضوی
۲۰۳	۴-۳-زورخانه‌های جهان
۲۰۵	۴-۳-۱-زورخانه‌های حکیم ابوالقاسم فردوسی دوشنبه، تاجیکستان
۲۰۷	۴-۳-۲-زورخانه‌های رستم دستان و مجموعه ورزشی حکیم ابوالقاسم فردوسی کابل
۲۱۰	۴-۳-۳-زورخانه حضرت عباس (ع)، شهر مقدس کربلا
۲۱۰	۴-۴-خصوصیات برجسته زورخانه‌های ایران و جهان

فصل پنجم: مفاهیم تأثیرگذار بر معماری زورخانه..... ۲۱۳

۲۱۵	۵-۱-مفاهیم تأثیرگذار بر معماری زورخانه
۲۱۶	۵-۱-۱-دین
۲۱۹	۵-۱-۲-داستان‌های افسانه‌ای-تاریخی
۲۲۳	۵-۲-تأثیر هر نماد بر کالبد زورخانه
۲۲۸	۵-۳-تأثیر کلی مفاهیم نمادها بر عناصر معماری زورخانه‌ها
۲۲۹	۵-۴-فرآیند شناخت نمادها در زورخانه

۲۳۶	۵-۵-تأثیر نمادها و نشانه‌های عناصر اصلی معماری زورخانه‌ها بر رفتار ورزشکاران
۲۳۶	۵-۵-۱-رفتار متأثر از ورودی
۲۳۷	۵-۵-۲-رفتار متأثر از سردم
۲۳۹	۵-۵-۳-رفتار متأثر از گود
۲۴۲	۵-۵-۴-رفتار متأثر از غرفه
۲۴۳	۵-۶-تأثیر کلی معنای علائم و نمادهای زورخانه بر رفتار ورزشکاران

۲۵۳	پیوست‌ها
۲۵۵	پیوست ۱: اسامی زورخانه‌های تاریخی (قاجار و پهلوی) کشور
۲۶۵	فهرست منابع
۲۶۷	مراجع
۲۷۱	منابع اینترنتی

پیش‌گفتار

زورخانه از جسد پنهانی سنتی است که در حال فروپاشی است و آداب و رسوم ورزش‌های باستانی هم در حال فراموشی است. در سال‌های اخیر، مسئولان در رونق و توسعه‌ی این ورزش سنتی کوشیده‌اند؛ اما همچنان اصول و قواعد مشخصی برای طراحی این بنای خاص منظور نشده است. براین، اثر حاضر با هدف آشنایی طراحان و معماران با کالبد زورخانه‌های اصیل و سنتی و براساس اخلاق و آداب پهلوانی طراحی و نوشته شده است. بررسی فرهنگ و اخلاق ایران، در متون ادبی و تاریخی ایران و بررسی شخصیت‌های اسطوره‌ای و پهلوانی این سرزمین، از رکن اخلاقی پهلوانانی را هویدا می‌سازد و با تحلیل زورخانه‌های اصیل، کهن الگوها مشخص می‌شوند. برای این امر، در ابتدا نیاز به جمع‌آوری اطلاعات از منابع مختلف و استناد به اطلاعات تاریخی است. صفات اخلاقی که در رفتار پهلوانان به فراوانی دیده می‌شود و رفتار و دیناری که مورد تأکید بزرگان است، همواره به عنوان اخلاق ناب پهلوانان ایرانی معرفی می‌شوند.

فصل اول کتاب حاضر، به تعریف و توضیح مفاهیم پایه، نظیر: فرهنگ، اخلاق و ارتباط آن‌ها با معماری می‌پردازد؛ در این فصل، خصوصیات و رفتار پهلوانان بر اساس متون تاریخی بیان می‌شود. فصل دوم معناشناسی و تحول تاریخی ورزش باستانی را بیان می‌کند؛ این فصل در حقیقت به معرفی فعالیت‌های درون زورخانه پرداخته و حال و هوای فضای زورخانه در گذر زمان بیان می‌شود. در فصل سوم عناصر و ارکان اصلی و فرعی زورخانه معرفی و دسته‌بندی و ویژگی‌های هر یک بیان و در نهایت، الگوهای

معماری زورخانه‌های کهن ذکر می‌شود. فصل چهارم زورخانه‌های شاخص ایران و جهان تحلیل و بررسی می‌شود. فصل آخر متعلق به نمادها و نشانه‌های موجود در زورخانه و تأثیر آن‌ها بر رفتار ورزشکاران و کالبد زورخانه‌هاست.

مجموعه‌ی حاضر، حاصل پژوهش‌های مربوط به پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد معماری زهره مسعودی با عنوان "طراحی خانه‌ی فرهنگ (زورخانه‌ی معاصر) با رویکرد اخلاق و فرهنگ ایرانی" است که با راهنمایی جناب آقای دکتر کورش مومنی و مشاوره دکتر محمدرضا بمانیان به سرانجام رسید و در سال ۱۳۹۴ به عنوان پایان‌نامه‌ی برتر در دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول شناخته شد. همه‌ی جدول‌ها، نمودارها و تصویرهای ارائه شده بدون منبع هستند، نگارندگان تهیّه و تنظیم کرده‌اند و برای کاهش تکرار از آوردن منبع آن‌ها خودداری شده است.

نویسندگان

پاییز ۱۳۹۴